

4.6. Оцінка фінансової безпеки страхових компаній в сучасних умовах

В умовах політичної та економічної нестабільності розвиток економіки України знаходиться під впливом багатьох внутрішніх та зовнішніх чинників. Уся їх сукупність формує не лише загальні умови для функціонування господарських суб'єктів, а й визначає рівень їх фінансової безпеки.

Кожен суб'єкт підприємницької діяльності ставить перед собою завдання стійкого зростання та забезпечення ефективного його функціонування. Основним критерієм цього виступає фінансова безпека. Фінансова безпека держави в цілому є одним із найважливіших елементів економічної безпеки, що також пов'язана із великою кількістю загроз. Існує багато підходів до трактування поняття фінансової безпеки. Одним із найбільш загальних та зрозумілих, на наш погляд, є підхід О. Василика, відповідно до якого фінансова безпека – це надійна захищеність фінансової системи від внутрішніх та зовнішніх загроз [2].

Деякі аспекти забезпечення стану фінансової безпеки на страховому ринку були відображені у працях таких вітчизняних та зарубіжних науковців та практиків, як: О. Барановський, Г. Бовсунівська, О. Василик, О. Жабинець, М. Єрмоленко, Л. Нечипорук, Ю. Панков, Н. Плешакова та інших. Проте, проблема досягнення достатнього рівня фінансової безпеки страхового ринку є особливо актуальною в сучасних умовах господарювання, що пов'язано із стрімкими процесами глобалізації світового ринку страхування.

Зазначимо також, що основними суб'єктами ринку є страхові компанії, які відповідно до вітчизняного законодавства можуть створюватися у вигляді акціонерних товариств, повних та командитних товариств. У проведених нами дослідженнях, ми визначили, що фінансова безпека акціонерних товариств – це сукупність методів, важелів та інструментів із забезпечення стану найбільш ефективного використання фінансових ресурсів акціонерного товариства, що дозволяє ідентифікувати та знівелювати негативний вплив зовнішніх та внутрішніх чинників, які впливають на діяльність такого суб'єкта підприємництва, з метою максимізації добробуту, захисту та дотримання балансу фінансових інтересів засновників, дрібних акціонерів та

менеджерів корпоративних структур [3].

Разом з тим, фінансова безпека страхової компанії – це здатність страховика забезпечувати стійкість фінансово-економічного розвитку; забезпечувати стійкість платіжно-розрахункових відносин (зобов'язань) й основних фінансово-економічних параметрів; нейтралізувати вплив зовнішніх кризових ситуацій і навмисних дій агресивних акторів (держави, компаній, груп), тіньових структур на фінансову стійкість страхової компанії; попереджувати витік капіталів за межі впливу (з-під контролю) страховиків, попереджувати конфлікти між власниками різних рівнів з приводу розподілу та використання ресурсів страхової компанії; найбільш оптимально залучати та використовувати засоби іноземних та вітчизняних партнерів; попереджати зловживання та адміністративні порушення у фінансових правовідносинах [4].

Отже, фінансова безпека суб'єктів страхового ринку України – це такий їх стан, що відображає максимальну взаємоузгодженість інтересів між страховиком та страхувальником, страховими посередниками та іншими суб'єктами страхового ринку.

У структурі чинників фінансової безпеки економіки України ми виокремили наступні складові [1]:

- загрози бюджетної сфери;
- загрози боргової політики;
- загрози грошово-кредитного сектору економіки;
- загрози валютного ринку;
- загрози фондового ринку;
- загрози страхового ринку.

Страховий ринок сприяє ефективному розвитку системи захисту суб'єктів підприємницької діяльності від негативного впливу ризиків та компенсує такий негативний вплив.

Проте, такий ринок також піддається негативному впливу окремих чинників.

Усі загрози страхового ринку України можна класифікувати на зовнішні та внутрішні (рис.1).

Рисунок 1. Внутрішні та зовнішні загрози фінансової безпеки страхового ринку України.*

Джерело: складено авторами на основі [6; 7; 8; 9]

Для оцінювання рівня безпеки страхового ринку України науковці пропонують розраховувати ряд таких показників [6; 7]:

- частка страхових премій у валовому внутрішньому продукті (рекомендоване значення від 8 до 12 одиниць);
- розмір страхової премії на одну особу, дол. США (рекомендоване значення – більше 140);
- частка довгострокового страхування у загальній сумі страхових премій (рекомендоване значення – не менше 30 %);

- рівень страхових виплат (рекомендоване значення - не менше 30 %);

- частка премій нерезидентів у валовій премії (рекомендоване значення – не більше 25 %);

Для формування коректних висновків щодо стану фінансової безпеки страхового ринку України розраховано дані показники для 2012 – 2015 років, а їх результати відобразимо в таблиці 1.

Таблиця 1

Показники оцінки стану фінансової безпеки страхового ринку України протягом 2012 – 2015 років*

Показник	Період			
	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік
частка страхових премій у ВВП, %	1,9	2,0	1,7	1,5
розмір страхової премії на одну особу, дол. США	68,9	91,9	52,8	26,4
частка довгострокового страхування у загальній сумі страхових премій	58,2	64,1	56,3	54,0
рівень страхових виплат, %	23,9	16,2	18,9	19,1
частка премій нерезидентів у валовій премії, %	1,28	1,13	0,05	0,57

* Джерело: Державна служба статистики України та Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг [11; 12; 13; 14]

Отже, у 2014 році частка валових страхових премій у відношенні до ВВП становила 1,7%, що на 0,3 відсоткових пункти менше в порівнянні з 2013 роком та на 0,2 відсоткових пункти більша 2015 року. Оскільки рекомендоване значення становить від 8 до 12 одиниць, то можемо стверджувати, що за таким показником страховий ринок України не має стану фінансової безпеки.

Розмір страхової премії на одну особу протягом 2012 – 2015 років коливається в межах від 68,9 дол. США до 26,4 дол. США. Такі різкі зміни пов'язані із нестабільною політичною та економічною ситуацією, а також із значними коливаннями курсу національної грошової одиниці по відношенню до долара США. Відповідні показники є суттєво меншими від рекомендованого

значення (140 одиниць), а тому за цим показником страховий ринок України не є фінансово безпечним.

Рівень валових страхових виплат у порівнянні з аналогічним періодом 2013 року (16,2%) збільшився на 2,7 в.п. та становив 18,9%. Збільшення рівня валових страхових виплат пов'язане зі зменшенням надходжень валових страхових платежів (-6,6%) при збільшенні валових страхових виплат (+8,9%). Водночас, частка чистих страхових виплат зі страхування фінансових ризиків значно скоротилася (з 2,0% до 0,9%), також зменшилась частка виплат зі страхування кредитів (з 2,2% до 1,2%). За показником рівня страхових виплат страховий ринок України наближався до стану фінансової безпеки лише у 2012 році, в подальших періодах такому показнику до рекомендованого значення не вистачає майже 10%. Частка чистих страхових премій у відношенні до ВВП за 2014 рік становила 1,2%, що на 0,3 відсоткових пункти менше в порівнянні з відповідним показником 2013 року.

За показником частки премій нерезидентів у валовій премії страховий ринок виконує рекомендаційні вимоги – в усіх досліджуваних періодах такий індикатор не перевищує 30 %, причому позитивним є його зниження у динаміці з 1,28 % у 2012 році до 0,57 % у 2015 році. Рекомендоване значення виконує також показник частки довгострокового страхування у загальній сумі страхових премій протягом 2012 – 2015 років. В усіх досліджуваних періодах такий показник перевищує рекомендоване значення у 30 %.

Отже, розглядаючи фактори досягнення фінансової безпеки страховим ринком України, можемо зазначити, що такого стану не спостерігається. Існуючий стан української економіки з огляду на події, що відбуваються протягом останніх двох років, проявився негативними тенденціями у страховій сфері. Про це свідчить:

- загальне зниження вартості активів, зменшення їх ліквідності, особливо активів, розміщених у банківських установах (НБУ визнано неплатоспроможними понад 50 банків) та на фондовому ринку;

- втрата доступу до нерухомого майна, яке розташоване на тимчасово окупованих територіях України (Крим, Донецьк, Луганськ);

- істотне зростання витрат на забезпечення виконання страхових зобов'язань у зв'язку зі значною девальвацією національної валюти.

Сьогодні лише компанії, які протягом останніх років здійснювали помірковану консервативну інвестиційну політику, мають належний запас міцності для нівелювання ризиків, що настали.

Зазначені фактори призвели до зменшення кількості страхових компаній (на 21 компанію) та їх підрозділів (на 76 підрозділів), а також знизили рівень фінансової безпеки страхового ринку України.

Розглядаючи фінансову безпеку страховика варто відмітити, що одним з ключових чинників забезпечення сталого розвитку економіки України є підвищення ролі страхових компаній в системі господарювання. Страховики, залучаючи кошти від клієнтів, здатні забезпечити суспільство страховим захистом, а також інвестувати довгострокові ресурси в національну економіку. Для повноцінного виконання своїх функцій страхові компанії повинні бути платоспроможними, що й обумовлює актуальність теми роботи.

Особливість страхової діяльності полягає в тому, що страховик формує за рахунок всієї сукупності страхових платежів, отриманих від страхувальників, страхові резерви, кошти яких при настанні страхових подій направляє на страхові виплати. З цього випливає, що страховик отримує оплату за страхові послуги авансом, а виплата страхового відшкодування здійснюється через певний проміжок часу або ж взагалі не проводиться. Отже, з метою забезпечення виконання всіх зобов'язань перед клієнтами необхідно, щоб страхові компанії мали високий рівень платоспроможності [5, с. 40].

В економічній літературі не існує чіткого розмежування між поняттями «платоспроможність» і «фінансова стійкість». Під платоспроможністю розуміється здатність страхової організації розрахуватися за своїми зобов'язаннями.

Фінансова стійкість ж має на увазі здатність виконати взяті зобов'язання при впливі несприятливих факторів зміни економічної кон'юнктури, або, інакше, має на увазі стійкість страхової компанії до можливого впливу негативних економічних умов. Дані поняття збігаються, якщо припустити, що зовнішнє середовище відносно не змінено і не призводить до серйозних

коливань діяльності страховика, але це можливо лише в короткостроковому періоді. Таким чином, основною відмінністю даних понять є те, що платоспроможність служить критерієм оцінки фінансового стану компанії в короткостроковій перспективі, а фінансова стійкість - в довгостроковій.

В економічній літературі найчастіше виділяють п'ять факторів, які забезпечують платоспроможність страхових компаній (рис.2).

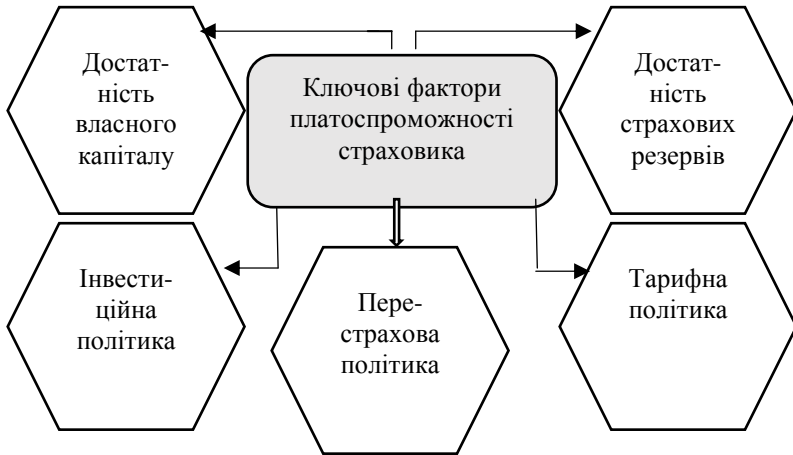

Рисунок.2. Фактори платоспроможності страховика

Джерело: складено авторами на основі [6; 9; 10]

В умовах світової фінансової кризи стало очевидно, що органи нагляду за страховою діяльністю не повинні обмежуватися окремими інструментами для контролю і підтримки загальної платоспроможності страховиків. Вони повинні також контролювати і внутрішні системи управління страховими компаніями. Тому в ЄС регулюючі органи, усвідомивши всю важливість платоспроможності для страховиків, створили новий підхід до оцінки достатності їх капіталу, представлений в Директиві Solvency II.

Питання забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності страхових компаній на сьогоднішній день є особливо актуальними у зв'язку зі складною економічною ситуацією в країні, що безпосередньо є визначальною умовою фінансової безпеки страхового ринку вцілому.

Однак, розроблені системи показників оцінки фінансової діяльності не відображають в повному обсязі всі сторони діяльності страхових організацій, їх результативність та ефективність.

Динаміка відкликання ліцензій страхових компаній в Україні органами страхового нагляду виглядає наступним чином (таблиця 2).

Таблиця 2

Кількість страхових компаній

Кількість страхових компаній	Станом на 31.12. 2014	Станом на 31.12. 2015	Станом на 30.06. 2015	Станом на 30.06. 2016
Загальна кількість	382	361	374	343
в т.ч. СК «non-Life»	325	312	322	298
в т.ч. СК «Life»	57	49	52	45

**Джерело [11]*

У тому числі відкликання ліцензій було пов'язане і з незадовільними показниками фінансової стійкості і платоспроможності страхових компаній.

В даний час страхові компанії мають великі проблеми платоспроможності за страховими випадками, що пов'язано з тим, що забезпечення фінансової стійкості страхових компаній залежить від кількості і якості їх активів, і власних коштів.

У складі власних коштів страхові компанії мають статутний, додатковий і резервний капітали, а також формують страхові резерви. Особисті кошти компанії складаються з двох джерел - за рахунок внесків засновників і за рахунок вигоди, одержаної в результаті роботи страховика. До перших показників, що характеризують фінансову стійкість страхової організації, відноситься коефіцієнт співвідношення власного капіталу і загальної суми зобов'язань страховика. Даний показник визначає частку, в процентному відношенні, власного капіталу в загальній величині капіталу в валюті балансу. Високий рівень цього показника характеризує фінансову незалежність, стійкість страховика, гарантує виконання зобов'язань перед

страхувальниками та іншими кредиторами. Нормальне значення коефіцієнта власне капіталу повинно знаходитися на рівні 60-70%.

З метою забезпечення економічної стабільності як національних страховиків, так і за кордоном законодавчо уточнюється найменший ступінь статутних коштів, необхідних для початку роботи. Для забезпечення платоспроможності страхової компанії розмір вільних резервів може бути більше обсягу операцій страховика.

Одним з ключових критеріїв оцінки економічної стабільності страхової компанії вважається співвідношення обсягу її особистих коштів до обсягу прийнятих зобов'язань. Для забезпечення власної платоспроможності страховики повинні дотримуватися нормативних пропорцій між активами і прийнятими ними зобов'язаннями, а також бути готовими виконати свої зобов'язання за будь-яких несприятливих умов.

У разі якщо ступінь платоспроможності компанії знижується, то доведеться кардинально змінювати стратегію управління всією компанією, а також розробляти план з її економічного оздоровлення. За даними Нацкомфінпослуг, в найближчому майбутньому кількість надходжень від продажу страхових продуктів може зрівнятися з виплатами по страхових випадках, що неминуче призведе до неплатоспроможності страхової компанії.

Існує кілька факторів, які можуть сприяти відновленню платоспроможності та підтримки ефективної страхової та фінансової діяльності компанії (рис.3).

Разом із тим, для розвитку платоспроможності страхової компанії необхідно розробити план з економічного оздоровлення на тривалу перспективу, в якому потрібно розглянути динаміку прибутку і зміни страхових тарифів. В даному плані повинні бути передбачені і альтернативні варіанти на випадок форс-мажорних обставин.

Також задля відновлення платоспроможності страховика необхідно особливу увагу приділити сегментації страхового ринку. Це пов'язано із тим, що страховий ринок України включає сотні тисяч реальних і потенційних споживачів, що розрізняються за статтю, віком, соціальним станом, рівнем доходів, звичками і кожен з них має свій набір страхових потреб.

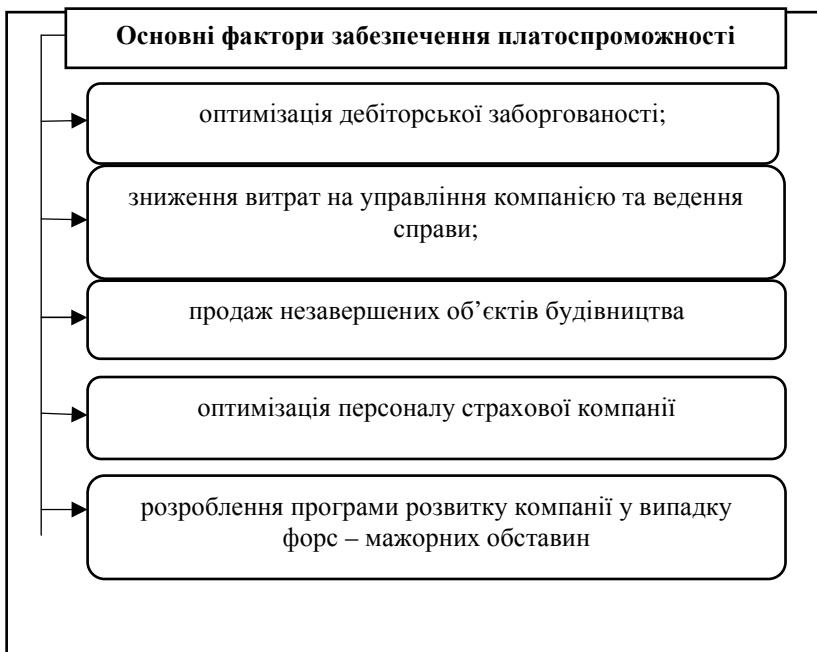

Рисунок 3. Основні фактори відновлення платоспроможності страхової компанії

Джерело: складено авторами на основі [2; 6; 9; 10]

Для задоволення цих потреб може виявитися недостатньо страхових продуктів, які пропонує дана компанія, а вивчення потреб кожного страхувальника дороге і складне або взагалі нездійснений захід. Рішення полягає в тому, щоб спростити страховий ринок, розділивши його на сегменти – ряд однорідних груп споживачів з близькими страховими потребами і очікуваннями. Сегментація полягає в поділі ринку на певне число максимально різних між собою підмножин, всередині яких клієнти (елементи підмножин) максимально схожі між собою.

Сегментація дозволить страховій компанії максимально точно пристосовувати свої інструменти до певних груп споживачів, а також адаптувати їх до свого рівня тарифу і ризику.

Основне завдання сегментації – правильне розпізнавання найбільш значущих чинників, що дозволяють проводити

оптимальне розподіл ринку на споживчі групи, характерні з точки зору їх поведінки.

Також сегментація дозволить більш точно підганяти страхове покриття під потреби і фінансові можливості страхувальників, створюючи оптимальне поєднання ціни та якості страхової послуги. Виявлення особливих потреб клієнтів надасть можливість більш точно підбирати супутні послуги, що представляють останнім часом один з основних інструментів конкурентної боротьби страховиків [10, с. 508].

В сучасних економічних умовах – кризи і санкцій, страхові компанії зобов'язані постійно проводити аналіз своїх витрат і доходів, а також прогнозувати результати фінансової діяльності, так як все частіше компанії стають банкрутами. У такій ситуації страховик повинен бути впевненим у власних можливостях.

Важливе значення для підтримки платоспроможності є також тарифна політика. Так, формуючи тарифну політику, страховик прагне реалізувати зазвичай такі принципи:

1. Еквівалентність економічних відносин між страховиком і страхувальниками за тарифний період (мінімальний – 1 рік, рекомендований – 5-10 років). Тобто тарифи повинні розраховуватися виходячи з умови рівності отриманої за тарифний період нетто-премії і загальної ймовірної суми страхових виплат у зв'язку зі страховими випадками з того чи іншого виду страхування. За видами страхування, які належать до страхування життя, враховується рівність сумарної нетто-премії з інвестиційним доходом і страховими виплатами.

Якщо виявиться, що за тарифний період сумарна величина нетто-премії перевищила сукупну суму страхових виплат за той же період, то це свідчить про завищення страхового тарифу та обмеження інтересів страхувальників.

2. Доступність страхових тарифів для широкого кола страхувальників. Надмірно високі тарифні ставки стають гальмом на шляху розвитку страхування. Страхові внески повинні складати таку частину доходу страховика, яка не є для нього обтяжливою, інакше страхування може стати не вигідним. Доступність тарифних ставок знаходиться в прямій залежності від числа страхувальників і кількості застрахованих об'єктів. Чим більше коло застрахованих осіб та об'єктів охоплює страхування, тим менша частка шкоди доводиться на кожного і тим доступнішими стають страхові тарифи. При доступних страхових

тарифах суттєво зростає ефективність страхування як методу страхового захисту суспільного виробництва.

3. Стабільність розмірів страхових тарифів протягом тривалого часу. Якщо тарифні ставки залишаються незмінними протягом багатьох років, у страхувальників зміцнюється тверда впевненість в солідності страхової справи. До постійних тарифів звикають і страхувальники, і страхові працівники. Підвищення тарифних ставок можливе лише при неухильному зростанні збитковості страхової суми з метою забезпечення беззбиткового проведення страхування. Так, наприклад, у зв'язку з високою щорічною похибкою показників збитковості страхової суми по страхуванню врожаю сільськогосподарських культур чинне законодавство допускає перерахунок тарифних ставок кожні 5 років. При транспортному страхуванні вантажів розміри тарифів можуть змінюватися в залежності від ступеня небезпеки конкретних рейсів.

4. Розширення обсягу страхової відповідальності, якщо це дозволяють діючі тарифні ставки. Дотримання даного принципу є пріоритетним напрямком в діяльності страховика, оскільки, чим ширше обсяг страхової відповідальності, тим більше страхування відповідає потребам страхувальників. Розширення обсягу страхової відповідальності забезпечується зниженням показників збитковості страхової суми.

5. Забезпечення самоокупності та рентабельності страхових операцій. Дані фінансові засади в повній мірі відносяться і до діяльності страховика, який здійснює виплати страхового відшкодування та інші витрати за рахунок страхових платежів. Тому страхові тарифи повинні будуватися таким чином, щоб надходження страхових платежів постійно покривало витрати страховика і навіть забезпечувало деяке перевищення доходів над витратами (прибуток страховика).

Резюмуючи вищесказане, нами висуваються кілька умов, які можуть гарантувати економічну стабільність страхової компанії на сучасному етапі:

1. Величина розміру власного капіталу повинна розраховуватися виходячи із самих дій страхування, які буде реалізовувати дана компанія. Власні ресурси страхова компанія повинна розподіляти і формувати пропорційно зі страховими резервами.

2. У страхової компанії зобов'язані бути в наявності вільні активи.

3. Страховик зобов'язаний мати здатність порівнювати страхові ризики з обсягами своїх коштів, в іншому випадку це призведе до руйнування компанії.

4. Страховик зобов'язаний прагнути до стійкої діяльності, а не до отримання великого прибутку.

5. Однією з основних умов стабільності і стійкості компанії є перестраховування.

6. Якщо страхова компанія наближається до банкрутства або вже перейшла в цю стадію, то необхідна розробка інвестиційного проекту, який поступово призведе до економічного оздоровлення.

Враховуючи вищевикладене варто додати, що для того, щоб був досягнутий результат виконуваних фінансових перетворень, потрібні надійні страхові компанії, так як руйнування однієї страхової компанії призводить до дисбалансу страхового ринку в цілому і наносить шкоду репутації страхової діяльності.

Список джерел

1. Стащук О.В. Зовнішні загрози фінансової безпеки акціонерних товариств / О.В.Стащук // Менеджмент, аудит та фінанси: стан, проблеми та науково-економічний розвиток: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 16-17 грудня 2016 р.). – Дніпро: НО «Перспектива», 2016. – С. 142 – 144.

2. Василик О. Фінансова безпека // Економічна страховикая: у 3 т. – Т.3 / О.Василик, С.Мочерний. – К.: Вид. центр «Академія», 2002. – 952 с.

3. Стащук О.В. Теоретичні аспекти фінансової безпеки акціонерних товариств / О.В.Стащук // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2015. - № 3. – С. 40 – 43.

4. Панков Ю.В. Региональные особенности страховой культуры и финансовая безопасность страховикая. / Ю. В. Панков // - [Электронный ресурс]. – Режим доступа:<http://zhurnal.lib.ru>.

5. Карлін М. І. Управління державними фінансами: [навч. Посібн.] / М. І. Карлін, О. В. Борисюк. – Луцьк : ПП Іванюк , 2013. – 273 с.

6. Нечипорук Л. В. Посилення загроз фінансовій безпеці держави в умовах фінансової глобалізації / Л. В. Нечипорук // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. - № 1. – С. 282 – 298.

7. Жабинець О. Й. Фінансова безпека страхового ринку України / О. Й.Жабинець, Н.І.Вакиряк // Науковий вісник НЛТУ. – 2011. – Вип. 21.4. – С. 233 – 237.

8. Плешакова Н. А. Взаємодія механізмів грошово-кредитної політики в забезпеченні фінансової стабільності України / Н.А.Плешакова, П.А.Мороз // Фінанси. Банківська справа. – Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2012. – № 2 (14). – С. 182 – 188.

9. Бовсуновська Г.С. Специфічні прояви загроз фінансовій безпеці страхового ринку / Г.С.Бовсуновська // Економічний простір. – 2015. - № 93. – С. 189 – 199.

10. Борисюк О. В. Оцінка фінансових ресурсів страховика як ключовий елемент страхового менеджменту / О.В. Борисюк // Економіка та суспільство : електронне фахове видання.- Випуск №2. – 2016. – с.507-512).

11. Річний звіт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за 2015 рік. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html>.

12. Річний звіт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за 2014 рік. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html>.

13. Річний звіт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за 2013 рік. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html>.

14. Річний звіт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за 2012 рік. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html>.

15. Державна служба статистики України. Статистична інформація – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

16. Борисюк О. В. Основні загрози фінансовій безпеці України/ О. В. Борисюк // International Scientific-Practical Conference Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: Conference Proceedings. January 29, 2016. Klaipeda: Baltija Publishing. 270-271 pages.

© Стащук О.В., Борисюк О.В., 2017